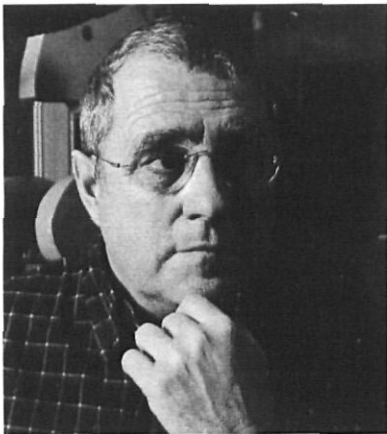

Figures

Josep Maria Joan i Rosa, l'ànima del Museu del Joguet

Text: *Xevi Planas*

Fotos: *Josep Maria Oliveras*

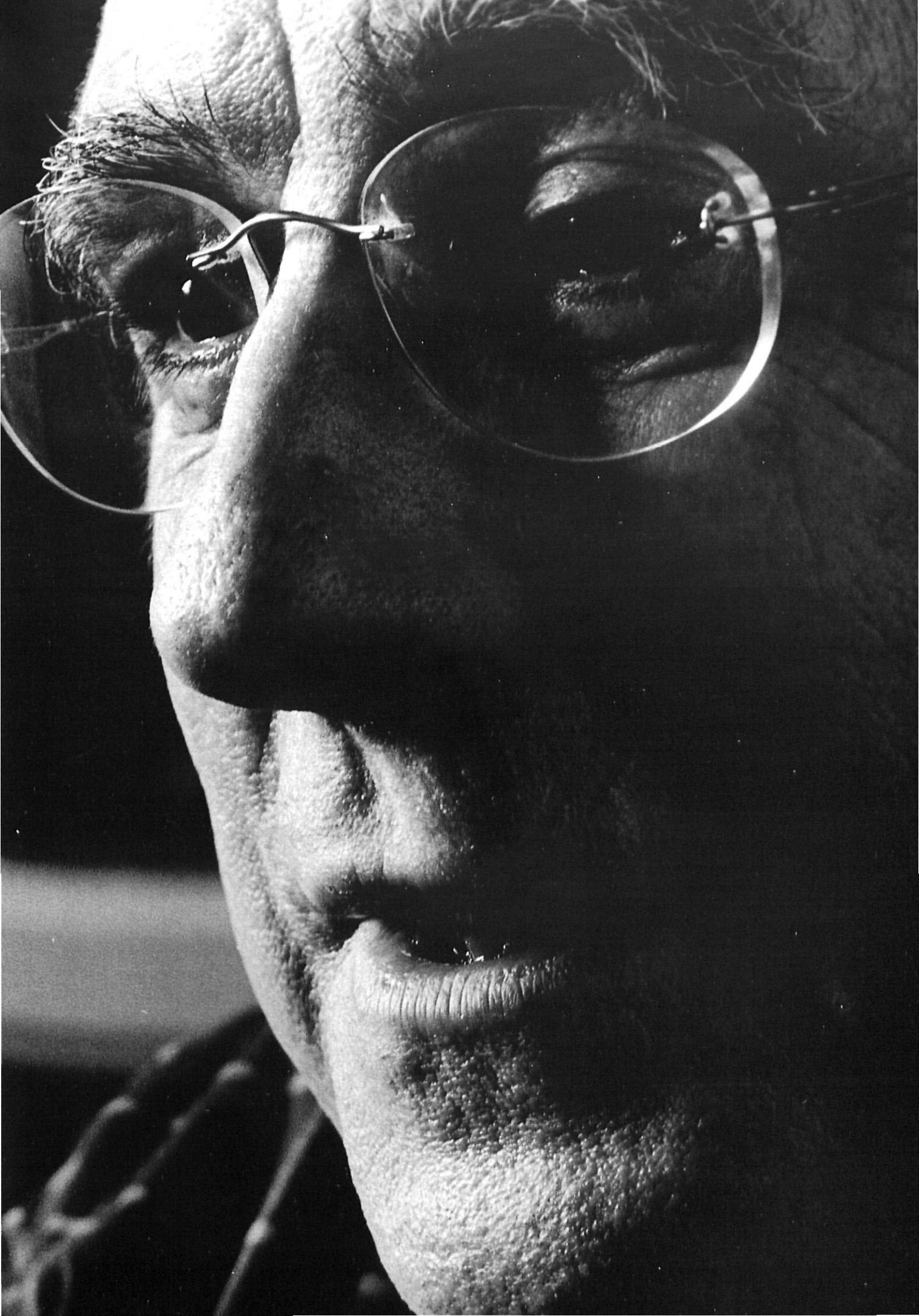

Josep Maria Joan i Rosa és l'ànima del Museu dels Joguets de Catalunya, que va crear amb la seva dona, Pilar Casademont, el 1982 a Figueres amb el fons de la seva col·lecció particular. Aparellador de professió i esperit lliure de vocació, Josep Maria Joan i Rosa ha dedicat la seva vida a recuperar els objectes més entranyables que han acompanyat les persones en els anys de la infantesa. La influència de Joan Brossa i altres amics ha estat determinant en la seva recerca del sentit poètic de la vida quotidiana.

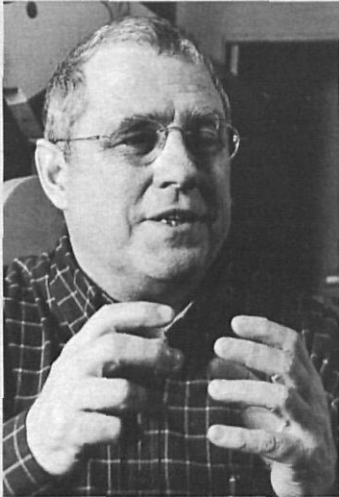
Va tenir aviat la consciència de ser un infant de la postguerra?

Vaig néixer al carrer Ample de Figueres el 1940. Tots els meus companys de joc havien nascut just abans de l'esclat de la guerra i eren quatre anys més grans que jo... La família del meu pare i la de la meua mare són originàries de l'Empordà. La del meu pare tenia una fàbrica de suro a Darnius, que després es va reconvertir en dues de taps a Palafrugell i a Sant Feliu de Guíxols. La família de la meua mare prové d'Espolla i de Garriguella. El meu pare va treballar de representant per a una empresa americana durant gairebé vint anys, viatjant

poble per poble per l'Amèrica del Sud i l'Amèrica Central. Quan va plegar d'aquesta feina, li van regalar un viatge per Europa. Aquests viatges del meu pare sempre m'han fascinat. El meu pare va tenir molt mala sort. Va tornar a Figueres el 1933 amb la idea de casar-se amb la meua mare i marxar de nou a l'estranger ben aviat. El va enganxar la guerra i ja no vam poder sortir d'aquí. El meu pare tenia nacionalitat argentina i durant el franquisme cada dos per tres havia de demanar permís de residència... Pel que fa a la família de la meua mare, el meu avi era un republicà que confeccionava sabates a mà. Encara de vega-

«A l'inici dels anys seixanta arrellegava de tot als enderrocaments a Figueres, perquè amb l'entrada del turisme tothom volia modernitzar-se»

JOSEP MARIA JOAN I ROSA va néixer a Figueres el 29 de novembre del 1940. Va iniciar el 1960 la seva col·lecció de joguets, amb la qual va crear el fons inicial del Museu del Joguet de Catalunya, que es va inaugurar el 18 de juny del 1982 amb el nom de Museu del Joguet de Figueres. El 1972 va organitzar al Palau Güell de Barcelona la primera d'un llarg seguit d'exposicions de la seva col·lecció de joguets i va realitzar la pel·lícula de joguets amb moviment *Parafàstic 1*, amb Jordi Cadena, Gustavo Hernández, Tomàs Pladevall i Carles Santos.

Com a responsable del Museu dels Joguets de Catalunya, ha estat guardonat, entre altres distincions, amb el Premi ACCA, el Premi dels Tres Reis d'Orient, la Mosca Mediterrània, el Premi de l'Escola de Turisme Ferran Agulló, el Premi Nacional de Cultura Popular... Ha treballat d'aparellador fins al començament de la nova etapa del Museu dels Joguets de Catalunya, el desembre del 1998.

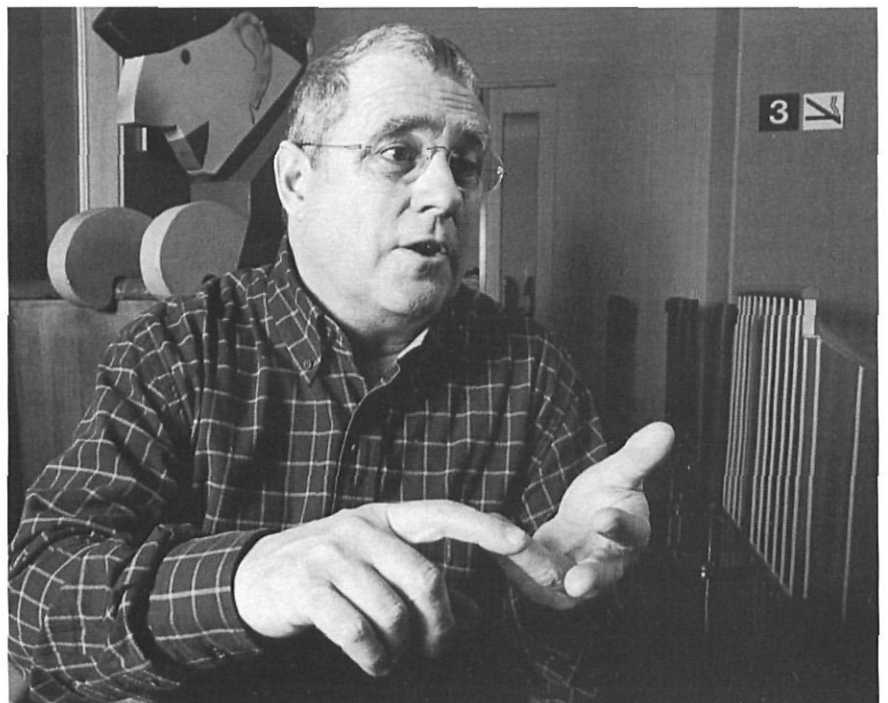
des em trobo gent que em parla de la increïble resistència de les sabates del meu avi, que aguantaven fins i tot si les feies servir per jugar a futbol amb pedres.

Quins records conserva de l'etapa escolar?

Tinc un molt mal record del col·legi dels *hermanos* de La Salle de Figueres, on vaig estudiar dels cinc anys als catorze. Vaig rebre una educació tremenda d'uns mestres que semblaven policies vestits de frares. Noto que encara ara hi ha coses interessants que no goso fer a conseqüència del que em van inculcar de petit a l'escola. Em consta que en altres èpoques el col·legi de la La Salle ha funcionat de manera molt diferent, però en el meu temps era terrible. Gairebé l'únic bon record que en conservo és el de les classes de música del professor Esquerrà. Vaig aprendre a tocar el violí durant nou anys. La música sempre m'ha agradat molt.

Quins altres records guarda de la seva infantesa, al marge dels de l'escola?

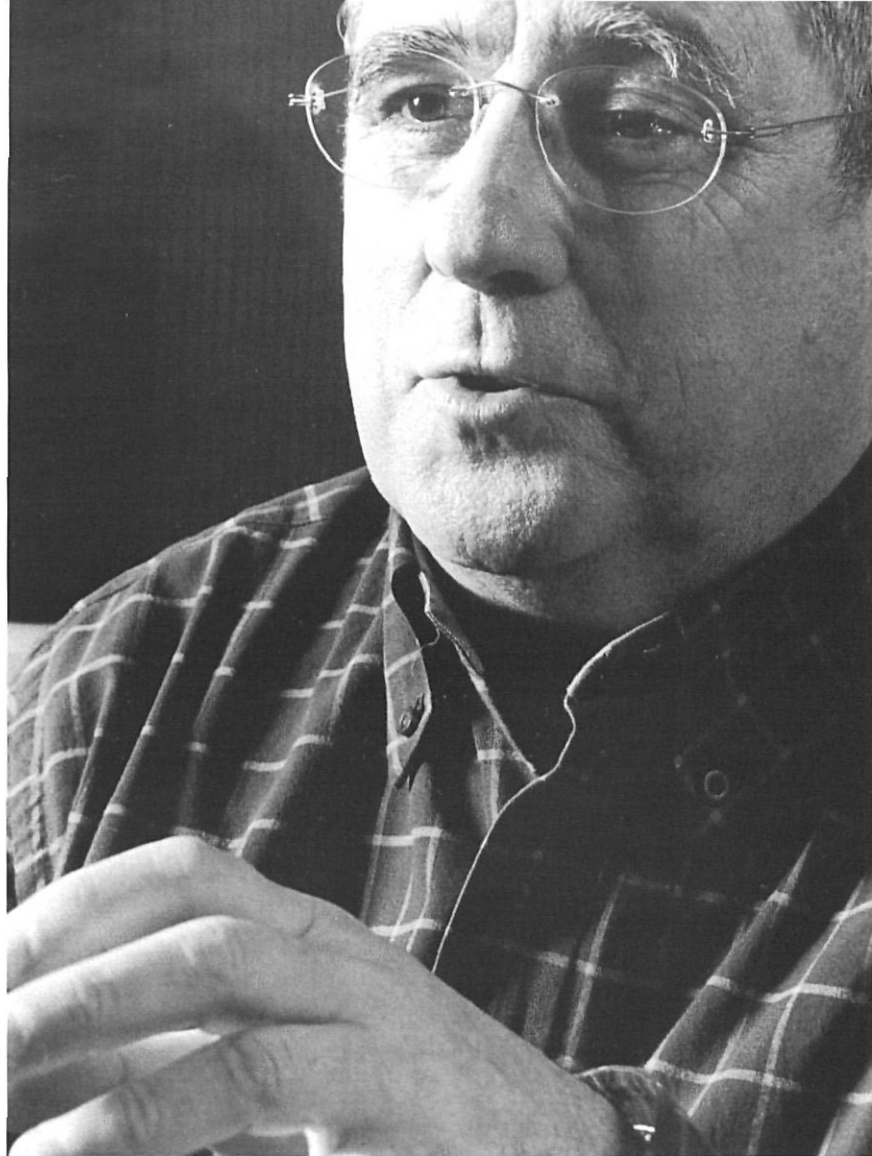
Em fa la impressió que llavors a Figueres feia molta més fred i que la tramuntana hi bufava amb molta més força. Potser m'ho sembla perquè jo era molt petit i pensava que la tramuntana se m'havia d'emportar... Recordo amb un afecte especial dos joguets, que malauradament no conservo: un teatrí de Seix Barral i un aparell de Cine Nic. A casa teníem una tintoreria i jo em posava a la rerebotiga a vendre entrades als nanos del carrer i a projectar-los pel·lícules de Cine Nic i d'altres que havia dibuixat jo mateix. M'ho passava molt bé. També em divertia molt amb les parades que hi havia per les Fires de Santa Creu al carrer Monturiol i a la plaça de la Palmera. Recordo sobretot la parada dels periquitos i la de provar la força de cadascú picant amb un gran martell. La llàstima era que les fires només dura-

ven una setmaneta. De les activitats de la resta de l'any, tinc molt presents les sessions de titelles al que en deien la plaça de la Victòria, i les projeccions de cinema mut i les vetllades de boxa al Casino Menestral. L'ambient de cridòria i patacades que es creava entorn dels combats de boxa entre gent coneguda del carrer era espectacular i els petits hi *trèiem el cap*, encara que no acabàvem d'entendre'n gaires. Aquests esdeveniments donaven una mica de vida a la Figueres trista dels anys quaranta i cinquanta. Cap al 1955, vaig entrar a l'escoltisme, pensant que hi trobaria un ambient diferent, ja que era un moviment que arribava de fora i teòricament donava un aire modern a la gent que s'hi movia. Llavors fèiem algunes festes a les cases dels de la colla i una vegada ens van fer un consell d'honor perquè vam anar a ballar a una d'aquestes festes. Després ens van perdonar. Però vaig veure que allò no anava amb mi i només hi vaig durar un parell de setmanes més.

De petit tenia clar què volia ser quan fos gran?

Als catorze anys ja ajudava el pare en la seva feina de tintorer i aviat vaig començar a estudiar comerç, com els meus amics. Vaig aprendre amb el meu pare a la tintoreria que no hi havia uns dies per treballar i uns dies per descansar. Si es moria algú un diumenge, havies d'anar a tenyir de negre la roba dels seus familiars perquè poguessin anar de dol a l'enterrament. Si hi havia feina, s'havia de treballar, encara que fos un dia de festa o d'estiu. Però quan no hi havia feina el pare agafava la moto i ens anàvem a pescar a Pont de Molins... Tot estava preparat perquè jo seguís el negoci

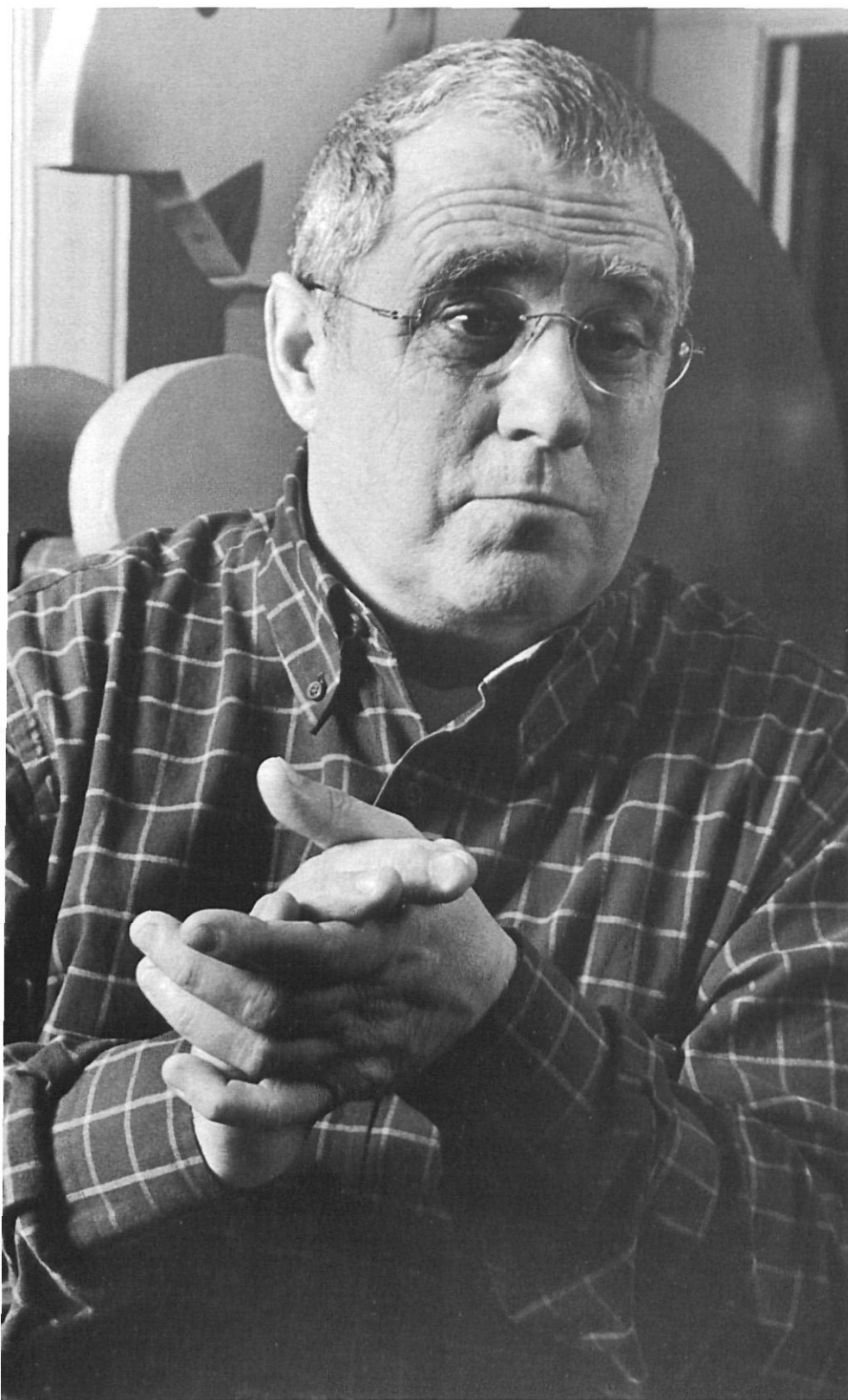
familiar. El daltabaix va arribar quan vaig dir que jo volia ser artista. El meu pare pensava que el món dels artistes era un món de gent vagosa i va tenir la idea que en tot cas jo podia entrar a dibuixar al despatx d'un amic seu arquitecte. Vaig estar un temps treballant amb aquest arquitecte i estudiant el batxillerat nocturn a l'institut del carrer de Sant Pau. Un professor, el senyor Cuadras, em va recomanar que em dedicés a fer d'aparellador. Gràcies a aquest consell, vaig anar el 1960 a estudiar la carrera d'aparellador a Barcelona, on vaig treballar al despatx de l'arquitecte Jordi Galí. A Barcelona se'm va obrir un món nou.

Hi va conèixer Joan Brossa...

Vaig tenir la sort de conèixer-hi dues de les persones que m'han marcat més en la vida: el crític d'art Josep Maria de Sucre i el

poeta Joan Brossa. Josep Maria de Sucre era una persona molt amable. Era l'assessor cultural de l'Institut Francès de Barcelona i havia promogut l'art d'avantguarda com a crític a través del Cercle Maillol el 1945 i el Saló d'Octubre el 1968, entre altres iniciatives. Era també un poeta romàntic amb un cert aire aristocràtic i un pintor que cap als anys vint va practicar un expressionisme personal. Vivia amb la seva germana en un pis amb una modèstia extrema. No disposava de diners ni per tenir electricitat a casa. Alguns dels seus amics, com els pintors Joan Miró i Antoni Tàpies, reunien potser cent pessetes al mes per ajudar-lo a tirar endavant. Durant l'època en què el vaig tractar ja s'estava tornant cec, però encara pintava i escrivia amb empena... Vaig conèixer Joan Brossa quan ell acabava de publicar *Poemes civils*, el

«Quan vaig muntar la primera exposició amb la col·lecció de joguets, Vázquez Montalbán va comparar la meua feina amb la d'arqueòleg»

1961, i durant els anys que vaig viure a Barcelona ens vam anar veient almenys un cop per setmana. Érem molt amics. Jo era com un germà o un fill petit seu. Ell ha estat la meua gran escola. Cada dimecres anàvem junts a la Filmoteca. Vaig descobrir molts fenòmens artístics interessants, com l'expressionisme alemany, gràcies a les seves lliçons magistrals. Quan estava amb els amics, Joan Brossa tan aviat ens feia jocs de mans com ens explicava acudits o imitava els polítics del moment, sempre amb una visió de les coses molt personal, neta i sincera.

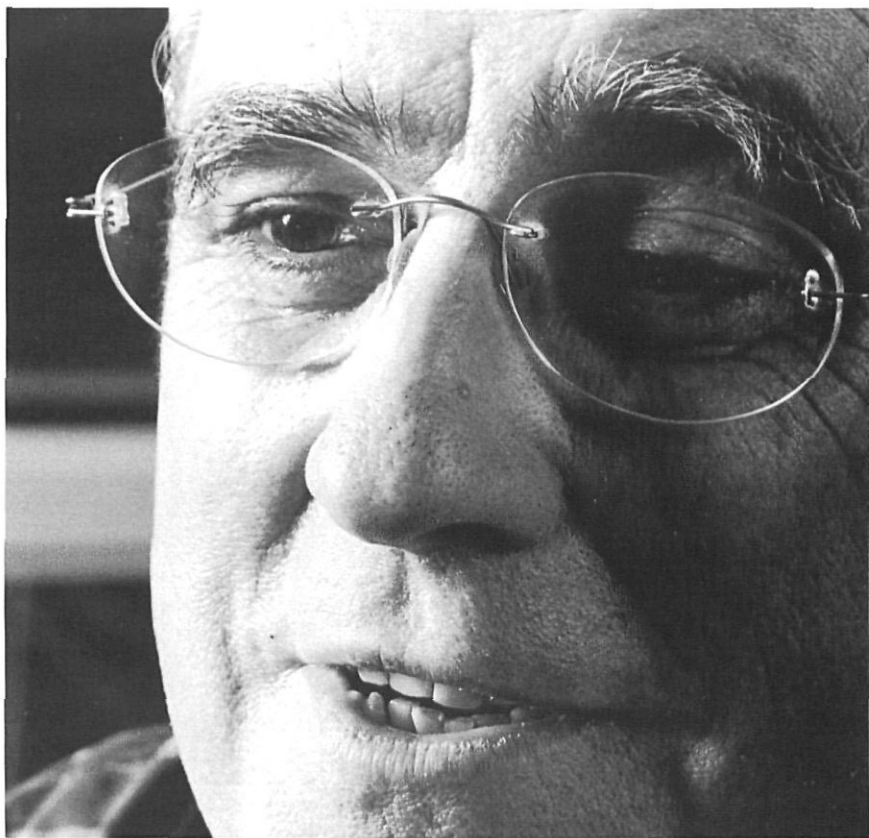
A part de l'amistat amb Joan Brossa i Josep Maria de Sucre, quins altres estímuls culturals va rebre durant els anys que va viure a Barcelona?

Quan vivia a Barcelona anava a veure sistemàticament totes les exposicions que hi havia a les poques galeries d'art del moment. Em vaig formar veient exposicions. Encara guardo en caps de camises els catàlegs de totes aquestes exposicions.

Com va començar la seva afició a col·leccionar joguets?

De petit vaig jugar tan intensament amb els joguets que tenia que van acabar destrossats. No en conservo cap d'aquells amb els quals jugava durant la meua infantesa. Potser si hagués conservat els meus ja n'hauria tingut prou i no n'hauria volgut col·leccionar... El fet és que l'afició a col·leccionar-ne em va venir a l'inici dels anys seixanta, quan a Figueres amb l'entrada del turisme tothom volia modernitzar-se. En nom de la modernització es van destruir edificis extraordinaris, com el de la Cambra Agrícola o el d'una fleca i

el d'una perruqueria precioses que van ser enderrocades. Llavors vaig començar a arregar de tot: una mostra del paviment de la Rambla, rajoles d'edificis... Una de les coses que també he recollit són objectes funeraris: des d'esqueles a estampes, passant per lligacames, agulles de solapa, botonets, franges d'americana i tota mena de símbols del dol. El 1980 en vaig preparar una exposició a la galeria Canaleta de Figueres, que va ser molt visitada i que va donar lloc a unes altres exposicions semblants a Olot i a Barcelona. També vam fer una sèrie de caps funeraris de tela negra per guardar-hi recordatoris i tota mena de coses relacionades amb la mort de familiars o amics. Tot això ajuda a veure com ha canviat la cultura de la mort. Quan jo era petit tot el que envoltava la mort sempre era molt negre. Ara tot el que envolta la mort és blanc. Fins i tot als tanatoris sembla que s'hi faci una festa i que no hagi mort ningú. La veritat és que he anat acumulant coses molt diverses... Entre les moltes coses que vaig començar a recollir als anys seixanta hi havia, també, joguets, que podies adquirir a un preu fantàsticament barat si tenies l'habilitat d'anar-los a buscar a les rebotigues on els trobaves. Recordo que un dels primers joguets que vaig adquirir en aquella època va ser el d'uns ànecs com els que jo havien tingut de petit. Els vaig comprar a en Pere Teixidor, de can Llaunetes, al carrer Peralada... De mica en mica vaig anar reunint una col·lecció considerable de joguets i el 1972 vaig exposar-la en una mostra al Palau Güell de Barcelona que va tenir molt d'èxit. Manuel Vázquez Montalbán va publicar a la revista *Triunfo* un arti-

cle que en parlava molt elogiosament. Es titulava *La noche de los juegos vivientes* i es referia a la meua feina comparant-la amb la de l'arqueòleg, en el sentit que consistia a recollir coses que la gent menysprea o abandona. Potser sí que en aquest sentit sóc una mica arqueòleg... Volíem que els joguets de l'exposició es poguessin veure en moviment i vam filmar una pel·lícula en què es movien. L'experiència del rodatge i el muntatge de la pel·lícula va ser extraordinària. Després de l'exposició del Palau Güell en vaig preparar moltes més arreu del país, perquè em van anar demanant que anés ensenyant la col·lecció amunt i avall. Quan ja havia organitzat unes seixanta exposicions amb el fons de la meua col·lecció, vaig tenir l'ocasió de visitar a Nuremberg el primer museu que veia dels dos-cents cinquanta que hi ha a Europa dedicats a joguines. La visita a aquest museu em va servir molt per veure com podia exhibir-se de manera estable el fons d'una col·lecció de joguines.

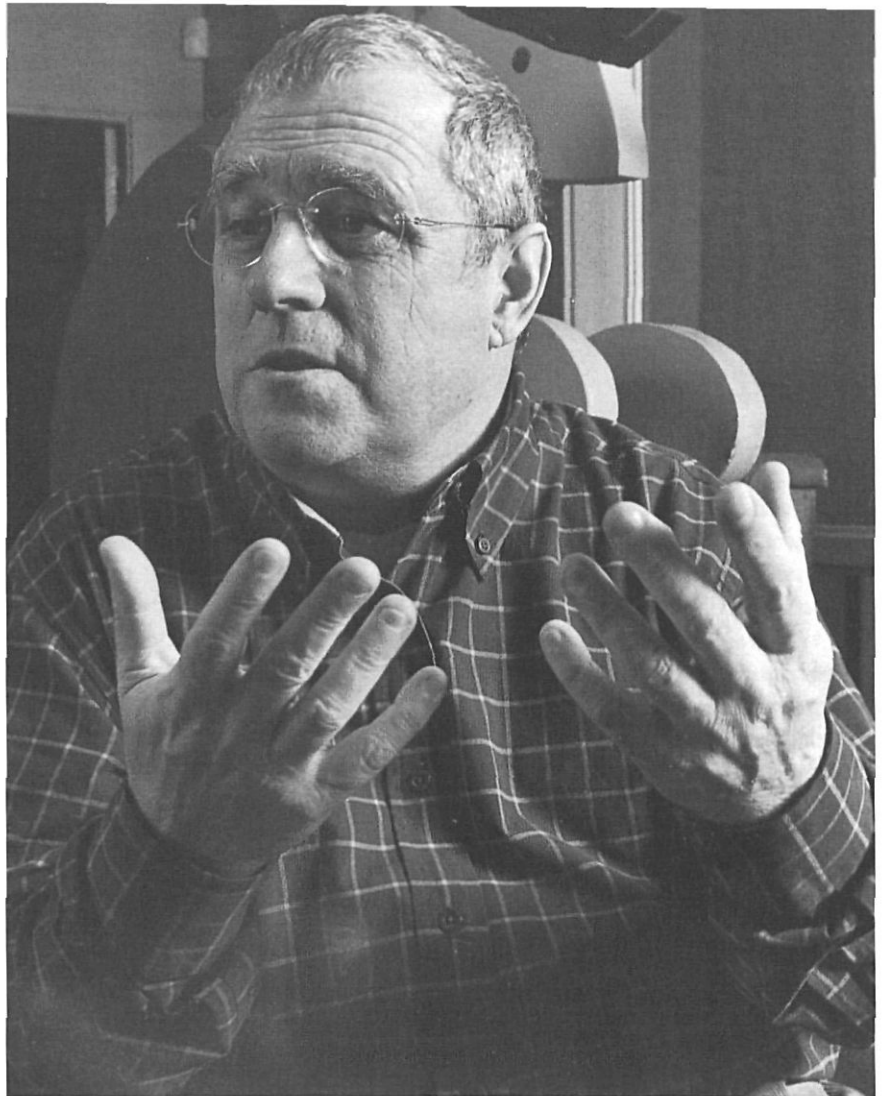
Com va sorgir la idea de crear el Museu del Joguet?

L'Ajuntament de Perpinyà em va demanar el 1981 que muntés amb la meua col·lecció una exposició al Palau de Congressos de Perpinyà. L'exposició va tenir un èxit insòlit i inesperat. El senyor Duran, de Figueres, se'n va assabentar i em va animar a crear el Museu del Joguet de Figueres. Era el propietari de l'edifici de l'Hotel París i el tenia tancat. L'edifici estava abandonat, fins al punt que tenia el sostre foradat, i ell estava disposat a deixar-lo per tal que hi muntéssim el museu. Ens vam llançar a l'aventura i el 18 de juny del 1982, amb molta precipitació, vam obrir les portes del Museu del Joguet. Vam afanyar-nos a obrir el juny d'aquell any perquè hi havia el campionat mundial de futbol d'Espanya 82 i estàvem convençuts que rebríem molts visitants estrangers que venien a veure els partits. Em sembla que no va venir ningú al museu dels que venien a veure el futbol, però el pretext va servir per accelerar-ne l'obertura, i ja

d'entrada va tenir una rebuda molt bona. De mica en mica la gent se l'ha anat fent seu. El primer any el van visitar 27.000 persones. Ara hi ha entre 60.000 i 65.000 visitants cada any, però hi ha hagut algun any que hem arribat a rebre'n 75.000... Últimament han parlat del museu des de *The Times* fins a una revista de la Xina i una publicació d'art de Grècia... Una de les coses que va contribuir més a difondre la imatge del museu va ser la visita que hi va fer Ernest Lluch quan era ministre de Sanitat. La seva acció de donar al museu el cavall de cartró amb el qual havia jugat de petit va servir d'exemple perquè moltes altres persones donessin algun joguet al museu.

Quins altres joguets del museu procedents de donacions de persones conegudes valora més?

N'hi ha uns quants de molt importants, com l'ós que ens va regalar Anna Maria Dalí amb el qual jugaven de petits amb el seu germà Salvador. També ens va donar una foto en què apareixen ells dos amb l'ós i dues cartes de Federico García Lorca en què evoca l'ós, al qual va batejar amb el nom de Don Osito Marquina. Hi ha un dibuix de Salvador Dalí del 1918 en què l'ós apareix en una finestra mirant el mar a la casa familiar dels Dalí a Cadaqués. El museu ha tingut la sort de rebre donacions extraordinàries de joguets personalitzats, com una oca de llauna de Joan Brossa o en Cirilo, un joguet que ens va donar Josep Palau i Fabre i que és l'únic que s'ha trobat dels que havia creat el seu pare per frenar la invasió de joguets estrangers del moment. És un joguet d'un personatge que va amb un carro i que ja el 1917 va rebre un gran

elogi de Joan Salvat-Papasseit en un article a *Vèll i nou*. Pilar Juncosa, vídua de Joan Miró, ens va donar un siurell, un xiulet mallorquí de terrissa que feia companyia al pintor al seu estudi i que recorda una mica les escultures de l'artista. Quim Monzó ens va donar uns patins de quan era petit. Podríem citar uns quants exemples més...

Potser la personalitat que té una presència més visible al museu és Joan Brossa...

El museu hauria estat diferent si jo no hagués conegut Joan Brossa. La seva poesia visual i la seva visió de les coses han influït en la manera d'enfocar el museu. Joan Brossa tenia una gran passió per Leopoldo Fregoli i li hauria agradat viure l'època d'aquest gran artista de varietats italià perquè li hauria fet molta il·lusió veure'l actuar, com va tenir la sort de poder-ho fer el meu avi. Veient l'evolució del museu, Joan Brossa em va enviar el 1996 una postal dient-me si podíem fer un lloc al museu per a Fre-

goli. El 12 de desembre del 1998, molt pocs dies abans de la desgraciada mort de Joan Brossa, vam inaugurar la nova etapa del museu, amb l'obertura de l'Espai Brossa-Fregoli. En aquest espai s'aplega material relacionat amb Fregoli que Brossa havia anat recopilant i que l'Ajuntament de Barcelona, institució a la qual Joan Brossa havia cedit tot el seu fons, ha accedit a deixar-lo al museu. Hem completat l'espai amb una divertida foto de Joan Brossa ampliada en què apareix amb calça curta a la Biennal de Venècia.

Després d'uns anys en què sobrevivia com podia davant l'amenaça d'un futur incert, el museu té ara un futur clar...

El museu va passar per un dels pitjors moments de la seva història el 1992, l'any en què va complir el seu desè aniversari. Una immobiliària havia adquirit l'edifici de l'Hotel París i semblava que el vendria a algú que hauria obligat el museu a

«Em vaig formar veient exposicions. Quan estudiava a Barcelona, anava a veure sistemàticament totes les que hi havia a les poques galeries d'art del moment»

buscar una altra seu. Iniciativa per Catalunya va portar el cas al Parlament de Catalunya i totes les forces polítiques van estar d'acord a adoptar les mesures pertinents per assegurar el futur del museu. El museu va tancar les portes el gener del 1995, per a la realització de les obres necessàries de reforma i ampliació, i va tornar a obrir-les el 12 de desembre del 1998. Mentrestant, la meua dona i jo vam constituir el 1997 la Fundació del Museu del Joguet de Catalunya. Vam convidar a ser-ne membres, a part d'alguns amics a títol individual com a patrons vitalicis, el president de la Diputació de Girona, el coordinador territorial de Cultura de la Generalitat a Girona, l'alcalde de Figueres, el regidor de Cultura de Figueres i el president del Consell Comarcal de l'Alt Empordà. D'aquesta manera es garanteix per al futur del museu la seva titularitat pública. Quan les persones que ara el portem i els patrons vitalicis de la fundació hagin mort, els representants de les administracions públiques amb presència a la fundació seran els que tindran el poder per prendre les decisions que calgui per al museu. El museu acabarà tenint a curt termini uns 9.000 joguets, gràcies a les adquisicions que anem fent i a les donacions que anem rebent. Cada any la meua dona i jo anem al notari per anar cedint gratuïtament les noves incorporacions del nostre fons a la Fundació del Museu del Joguet de Catalunya...

A part d'exposar els joguets, el museu també té el Centre de Documentació i de Recerca dels Jocs i dels Joguets...

Aquest centre aplega més de 4.000 llibres sobre joguets, catàlegs i tota mena d'informació sobre fabricants de joguets, documentació

sobre altres museus de joguets i un arxiu d'imatges, que recull més de 4.000 fotografies de nens i nenes amb joguets. D'altra banda, el museu té obres originals d'artistes relacionades amb els joguets. N'hi ha d'Antonio Miralda, Antoni Tàpies, Modest Cuixart, Joan Brossa, Pere Noguera, Jean Claude Birabent, Riera i Aragó, Frederic Amat i Josep Guinovart. També tractem la música amb un afecte especial. Hem diferenciat musicalment els diferents apartats del museu. La música d'Erik Satie i Frederic Mompou acompanya el recorregut per l'apartat de les

històries de jugar a Catalunya. Pascal Comelade ha compost expressament una peça per al recorregut per les col·leccions paral·leles (jocs d'invidents, caganers, nines d'arreu del món...). Barbara Held ens ha gravat un collage de músiques d'anuncis televisius i de cançons infantils per a l'espai de record i d'homenatge als fabricants de joguets. Carles Santos està preparant una música per a l'Espai Brossa-Fregoli. Ara volem encarregar a Josep Maria Mestres Quadreny una peça per al Terrat del Museu.

Xevi Planas

